

V poslední, třetí a nejrozsáhlejší kapitole se autoři zabývají rozbořem obrazů, vizuálních výukových pomůcek, které nechal pro klášterní školu opat Bylanský namalovat. Autorem tohoto cyklu obrazů, jež dnes čítá více než 300 vyobrazení, je laický řádový malíř Tadeáš Schuegger (1731–1800). Na obrazech jsou znázorněny různé každodenní zemědělské a řemeslnické činnosti, mapy (historická mapa Čech a univerzální mapa starého světa, který se nacházel kolem Středozevního moře; tato mapa kromě historických událostí zobrazuje i biblické výjevy), náměty z Komenského *Orbis Pictus* a ilustrace ke katechismu. Všechna zmíněná vyobrazení jsou v monografii také barevně reprodukována, a to jak v celcích, tak i v jednotlivých detailech. Další část výukové galerie tvoří portréty významných osobností, které mají povětšinou vazby na české země. Není bez zajímavosti, že mezi nimi nalezneme i představitele husitského hnutí Jan Husa, Jeronýma Pražského či Jana Rokycanu a protestanty Jana Augustu, Jana Amose Komenského či Pavla Stránského. Autorům se podařilo z velké části určit též předlohy, na jejichž základě byly obrazy zlatokorunské školy vytvořeny. Tyto výukové obrazy jsou v současnosti vystaveny v rámci stálé expozice v klášteře ve Zlaté Koruně.

Přínos recenzované monografie vidím zejména v jejím závěru, kde autoři správně varují před černobílým chápáním osvěcenských myšlenek, které vždy nemusely jít ostře proti tehdejšímu baroknímu vnímání světa. To ukazují právě na příkladu osobnosti B. Bylanského, který byl jak umírněným osvícencem, tak i věřícím člověkem žijícím v duchu barokní zbožnosti. Další pozitivum práce spatřuji ve zpřístupnění bohatého ikonografického materiálu, který mohou využít nejrůznější badatelé z velkého množství oborů (např. z dějin řemesel). Faktograficky velice obsáhlá kniha je též cenným příspěvkem k monasteriologickému bádání, jelikož ukazuje změny ve fungování kláštera v reflexi na nově se prosazující osvěcenské myšlenky a státní reformy. Historici zabývající se podobnými typy klášterů mohou na základě této monografie komparovat mimo jiné reakci a proces adaptace těchto církevních institucí na postupně se prosazující osvěcenské hnutí ve druhé polovině 18. století.

*Marek Brčák*

**Jan Harasimowicz, 2. Księga pamiątkowa jubileuszu 200-lecia utworzenia Państwowego Uniwersytetu we Wrocławiu. Universitas litterarum Wratislaviensis 1811–1945**

Wrocław 2013, 694 s., ISBN 978-83-229-3331-2

Dvousetleté výročí spojení jezuitské Leopoldiny, založené roku 1702 ve Vratislavi, s luteránskou univerzitou ve Frankfurtu nad Odrou, založenou již roku 1506, a vytvoření společné moderní státní pruské univerzity dalo vzniknout řadě výpravných svazků o dějinách klíčového slezského centra akademické vzdělanosti. Neznamená to, že by neexistovaly starší i novější práce, věnované jmenované univerzitě. Výzkum této problematiky má dlouhou – polskou i německou – tradici, resp. bohatou aktuální literaturu.<sup>1</sup> Rozsahem,

<sup>1</sup> Srov. Carsten RABE, *Alma Mater Leopoldina. Kolleg und Universität der Jesuiten in Breslau 1638–1811*, Köln – Weimar – Wien 1999; Teresa KULAK – Mieczysław PATER – Wojciech WRZESIŃSKI, *Historia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702–2002*, Wrocław 2002; Adam CHMIELEWSKI, *Jubileusz trzechsetlecia Uniwersytetu Wrocławskiego 1702–2002*, Wrocław 2005.

formátem i výpravností monumentální, paralelně polsky a anglicky tištěná publikace o dějinách univerzity od počátku 19. do poloviny 20. století, připravená profesorem dějin renesančního umění a kultury a zároveň ředitelem vřatislavského univerzitního muzea Janem Harasimowiczem znamená však kvalitativní krok v poznání a zprostředkování dějin této i pro dějiny moderní české vědy a kultury významné instituce.

Osłavy jubilea roku 2011 vyústily v projekt čtyř svazků, obírajících se dějinami vřatislavské univerzity (dále UW): Prvý by měl postihnout dobu jezuitské univerzity let 1702–1811 (tedy včetně komplikovaného přechodného období po zrušení řádu roku 1773), druhý máme před sebou, třetí bude věnován dějinám UW v letech 1945–2015 a konečně čtvrtý přináší protokol mezinárodní konference z roku 2011 o postavení a roli UW v evropské kultuře 19. a 20. století.<sup>2</sup> Soustředíme se však na obsáhlý svazek, který objímá epochu 1811 až 1945.

Prvá část bohatě ilustrovaného díla, které je psáno populárně s tendencí resumovat bohatou literaturu a nepřetěžovat nerozsáhlý poznámkový aparát spíše jen výjimečně zmiňovanými prameny, je nazvána *Od Leopoldiny a Viadriny k pruské státní univerzitě*. Karl Schlögel tu zkoumal roli Odry jako intelektuální osy střední Evropy, Norbert Conrads podal krátký přehled dějin Academia Leopoldiny do roku 1811,<sup>3</sup> Reinhard Blänkner obdobně charakterizoval dějiny Viadriny. Piotr Dehnel se věnoval přiblížení Humboldtovy ideje univerzity. Nejobsáhlejší kapitolu napsal Jan Harasimowicz, který na s. 82–121 hutně a zajímavě vylíčil dějiny vřatislavské univerzity let 1811–1945. Vyšel od slezskými elitami v pruských službách iniciovaného, nicméně profesory obou škol nikoliv právě nadšeně přijatého královského rozhodnutí o fúzi dosavadních univerzit. Pokračoval pak přes jejich sloučení a konstituování nového statutu, přehled osudů UW, proměn studentstva i profesorského sboru a výkonů až po fyzický (bezmála) zánik nacifikované univerzity na konci druhé světové války, když byla Vřatislav proměněna v „pevnost“, tři měsíce dobývanou rudou armádou.

Harasimowiczovo vyprávění má řadu velmi zajímavých aspektů. Připomíná např., že prušti – luteránští – králové Friedrich II. a Friedrich Wilhelm III. tolerovali jezuity jako správce i učitele Leopoldiny ještě celá desetiletí po papežském zrušení jezuitského řádu. Spojená univerzita pak měla dvě teologické fakulty: katolickou a evangelickou. UW, zreformovaná – obdobně jako ostatní pruské univerzity – v humboldtovském duchu, byla frekventována především mladíky ze Slezska. Do roku 1825 tvořili 75 % studentstva. Až koncem 19. století vzrostl také podíl zájemců z Poznaňska a Západních Prus. UW přispěla i k vzdělání polské inteligence: zejména kněží, ale i právníků, lékařů, lékárníků a učitelů pruského záboru.

Podobně jako na rakouských vysokých školách se i na nově etablované UW negativně projevíly důsledky tzv. karlovarských dohod z roku 1819. Stačí zmínit zrušení exempce akademických publikací z cenzurních zásahů. Výrazné uvolnění nepřinesl ani rok 1848, i když byla následně reformami posílena posice univerzity: mj. od roku 1855 jejím zastoupením v pruské panské sněmovně. Uvolnění a zejména strukturální a kvantitativní rozvoj nastartoval až rok 1860 a díky finanční podpoře státu ještě výrazněji pak 70. léta. Ve

<sup>2</sup> Jan HARASIMOWICZ (ed.), *Miedzynarodowa Konferencja Naukowa Uniwersytet Wroclawski w Kulturze Europejskiej XIX i XX Wieku: 4.–7. 10. 2011 r.; streszczenia referatów* = Internationale wissenschaftliche Konferenz Universität Breslau in der europäischen Kultur des 19. und 20. Jahrhunderts, Wroslaw 2011, 198 s.

<sup>3</sup> Stov. Norbert CONRADS – Marcus MÜLLER – Carsten RABE (Hgg.), *Quellenbuch zur Geschichte der Universität Breslau 1702–1811*, Köln 2003.

školním roce 1910/1911 na UW studovalo na 2500 studentů. Pro srovnání připomeňme, že v Praze téhož roku bylo jen na české univerzitě zapsáno 4200 mladých lidí. Zásah světové války do univerzitního provozu ukáže skutečnost, že hned v prvním válečném roce bylo do vojska povoláno přes 70 % studentů. Koncem války toto číslo stoupl na 75 %, přičemž do armádních služeb byly odváděny i medičky.

Navzdory drsné válečné zkušenosti byly masy porážkou těžce frustrovaných studentských navrátilců naladěny monarchicky, protiversaillesky a protirepublikánsky. Odrazilo se to mj. v jejich silné podoře Kappova puče roku 1920 a aktivní účasti řady z nich v jednotkách hornoslezské domobrany, válčící s Polskem. Poválečná konjunktura inskripcí zvedla počet studentstva krátkodobě přes 5000 mladých mužů a žen. UW získala statut „*Grenzlanduniversität*“ a etablovala se jako specializované výzkumné centrum pro východní, tedy slovanskou Evropu. Na počátku 30. let se UW spojila se – silnější a prestižnější – vratislavskou technikou.<sup>4</sup> Spojení však nepřežilo horizont pěti let a roku 1937 se obě školy opět rozdělily. UW si ale jako věno do obnovené nezávislosti přinesla samostatnou přírodovědnou fakultu, kde se mj. vyučovaly i agrární vědy.

To vše se již dělo v čase rychlé a radikální nacifikace UW, na úrovni NSDStB započaté již roku 1929. Čistky v profesorských sborech fakult, probíhající od jara 1933, vyhnaly z UW šedesát profesorů a docentů. Jednou z konsekvencí byl úpadek počtu studentů. Po nucené demisi posledního voleného rektora, německo-nacionálního konzervativce Hanse Helfritze, přešla univerzita od samosprávy k vůdcovskému systému.<sup>5</sup> Mimořádně silně se tu prosadilo i odebrání doktorátů – „depromoce“.<sup>6</sup> Harasimowicz – s oporou v nedávných výzkumech Kai Kranicha – tvrdí, že UW byl v tomto směru s 262 doktorátů zbavenými osobami nejostřejší německou univerzitou (s. 110).<sup>7</sup>

Druhá světová válka přinesla „hraniční univerzitě“ nejprve přechodné uzavření po dobu válečných operací v Polsku, poté od konce října 1939 zahájení semestru s pouhými 2177 studenty. Povolávání do armády zasáhlo během války nejen takřka všechny mužské studenty, ale i většinu profesorského sboru, a to přes velkou aktivitu a nadregionální ideologický význam např. *Institut für Deutsche Ostarbeit*, zastupovaného Hermannem Aubinem, Walterem Kuhnem, Dagobertem Freyem nebo Peter-Heinz Seraphimem. V lednu 1945 byl zbytek univerzity i s přístroji a archivem z uzavírající se „pevnosti Vratislav“ evakuován do Drážďan. To byl definitivní závěr pruského období dějin UW.

Druhá – rozsahem rozhodující (s. 123–469) – část díla je věnována vědeckým výkonům jednotlivých oborů v letech 1811–1945. V sedmnácti kapitolách jsou tu pojednány dějiny profilových oborů. Pro českého čtenáře je podstatné, že hned v několika z nich (zejména v rámci výkladu o slovanské filologii, ale také u medicíny a fyziky) je tematizován Jan

<sup>4</sup> Srov. Teresa KULAK, *Uniwersytet Wrocławski i Wysza Szkoła Techniczna w latach 1910–1945*, in: Teresa Kulak – Wojciech Wrzesiński (edd.), *Studia i Materiały z Dziejów Uniwersytetu Wrocławskiego* 3, Wrocław 1994, s. 77–89.

<sup>5</sup> Thomas DITT, „*Stosstruppfakultät Breslau*“: *Rechtswissenschaft im „Grenzland Schlesien“ 1933–1945*, Tübingen 2011.

<sup>6</sup> Thomas BRIX, *Die normativen Grundlagen der Depromotion und das Verfahren*, in: Thomas Henne (Hg.), *Die Aberkennung von Doktorgraden an der Juristenfakultät der Universität Leipzig 1933–1945*, Leipzig 2007, s. 51–72.

<sup>7</sup> Kai KRANICH, *Anpassung im Nationalsozialismus. Die Universität Breslau und die Aberkennung von Doktorstiteln*, Wrocław 2012.

Evangelista Purkyně. Kapitola o slavistice z pera Tadeusze Zabského ostatně patří k velmi podstatným i s ohledem na další Čechy a na řadu bohemikálních kontextů.

Třetí část knihy (s. 471–587) patří univerzitním budovám, přístrojovému vybavení, botanické zahradě, uměleckým sbírkám, knihovně a archivu. Podstatně zajímavější je čtvrtá část, kde Jan Harasimowicz zpracoval problematiku profesorského sboru (s. 590–613) a Jaroslaw Suleja pojednal s oporou ve studiích Henryka Barycze, Józefa Drozda a Alice Zawysz o studentech a studentských organizacích (s. 614–637). Harasimowicz pojal tento text jako poměrně volně vyprávění o postavení, právech, způsobu života profesorů a o klíčových osobnostech UW v průběhu zkoumané doby.

Suleja využil pro svoji kapitolu také sociohistorických výzkumů, resp. dobových statistik a na této bázi mj. ukázal, že mezi studentstvem v průběhu desetiletí nad evangelíky mírně převážil podíl katolíků. Výrazně ale v průběhu téže doby rostl podíl židovských studentů (z 6,5 % v první polovině 19. století na 12 % roku 1921, na lékařské fakultě dokonce přes 20 %). Podíl cizinců byl v UW nižší než na ostatních pruských univerzitách (od roku 1811 do 20. let 20. století vzrostl z 2 na 6 %, především šlo o studenty z ruské říše a z Rakouska-Uherska). Podíl polských studentů, resp. osob ze smíšených rodin na UW postupně klesl z 13 na 7–9 %, posledních 115 Poláků konvertovalo k německému v roce 1941. Cenná je pasáž o studentských spolcích, hospodských společnostech a burschenschaftech. Suleja mj. popisuje, že jako odpověď na sílící pruský antisemitismus vznikl na UW již roku 1886 první židovský burschenschaft *Freie Verbindung Viadrina*, od roku 1901 člen nově založené sionistické střeškové organizace Bund Jüdischer Corporationen.

Knihu uzavírá bohatá bibliografie, seznam autorů, jmenný i místní rejstřík a soupis ilustrací. Výsledkem práce rozsáhlého mezinárodního autorského týmu je zajímavá a čtivá, rozměry a vahou poněkud nepraktická publikace, která srozumitelně osloví polského i anglicky čtoucího čtenáře. Je to práce, která pro dějiny pražské Univerzity Karlovy přináší celou řadu inspirací a otázek (např. dosud neřešená tematika rasové a politicky motivovaného odebírání doktorátů na nacifikované německé univerzitě), respektive skýtá platformu pro užitečné srovnávání. Je možno se upřímně těšit na slíbené vydání dílu o poválečné UW.

*Jiří Pešek*

### **Kamila Mádrová, Pedagogové ve službách trůnu. Privátní učitelé následníků trůnu Rakouska-Uherska**

Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2015, 239 s., ISBN 978-80-7422-308-2

Publikace vydaná v edici Knihnice Dějin a současnosti je první monografií Kamily Mádrové, doktorandky Ústavu světových dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy. K. Mádrová se zabývá následníky trůnu Rakouska-Uherska, zejména jejich vzděláním a pozdějšími postoji k řešení budoucnosti monarchie.

Autorka se ve své knize zaměřila na životní osudy pedagogů tří následníků rakousko-uherského trůnu – korunního prince Rudolfa, arcivévody Františka Ferdinanda d'Este a arcivévody Karla Františka Josefa, budoucího císaře Karla I. Vzdělávání arcivévodů byla věnována velká pozornost, ať už se jednalo o přímé následníky trůnu nebo jen o významné členy rodu. Učitelé arcivévodů byli vybíráni velmi pečlivě a většina z nich patřila mezi